

УДК: 613.475
© Бару І.А., 2013 р.

І.О. Бару
Національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ «ЕМОЦІЙНОГО ХОЛОДУ» З МІЖСОБИСТІСНИМИ ПОТРЕБАМИ

Проанализированы стилевые особенности партнерского взаимодействия, обозначаемые термином симптомокомплекс «эмоционального холода» с точки зрения их взаимосвязи с основными потребностями в структуре межличностных отношений. Показано, что структура расстройств партнерской коммуникации содержит три компонента: «слияние», «сепарация», «здоровая зависимость». Показано, что полноценное удовлетворение потребности в аффекте обеспечивает способность к установлению и поддержанию отношений психологической интимности. Дефицитарность потребностей включения и контроля не обнаруживает прямой связи с компонентами симптомокомплекса «эмоционального холода».

Ключевые слова: межличностные отношения, симптомокомплекс «эмоционального холода», межличностные потребности.

І.О. Бару

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ «ЕМОЦІЙНОГО ХОЛОДУ» З МІЖСОБИСТІСНИМИ ПОТРЕБАМИ

Проаналізовано стилеві особливості партнерської взаємодії, що позначаються терміном симптомокомплекс «емоційного холоду» з точки зору їх взаємозв'язку з основними потребами у структурі міжособистісних стосунки. Показано, що структура розладів партнерської комунікації містить три компоненти: «злиття», «сепарация», «здорова залежність». Показано, що повноцінне задоволення потреби в афекті забезпечує здатність до встановлення і підтримання стосунків психологічної інтимності. Дефіцитарність потреб включення і контролю не виявляє прямого зв'язку з компонентами симптомокомплексу «емоційного холоду».

Ключові слова: міжособистісні стосунки, симптомокомплекс «емоційного холоду», міжособистісні потреби.

I.A. Baru

INTERRELATION OF 'EMOTIONAL COLDNESS' SYMPTOM-COMPLEX TO INTERPERSONAL NEEDS

Stylistic features of partnership represented by 'emotional coldness' symptom-complex term in the context of its interrelation to the main needs in the structure of interpersonal relations were analyzed. It has been indicated that the structure of disturbance of partnership communication includes three elements: 'fusion', 'separation', and 'healthy dependence'. It has been indicated that full needs satisfaction in affection provides an ability of creation and maintenance of psychological intimacy relations. Defi-

ciency of needs for inclusion and control does not reveal the direct relation to the elements of the 'emotional coldness' symptom-complex.

Key words: interpersonal relations, 'emotional coldness' symptom-complex, interpersonal needs.

Постановка проблеми. В останні роки зацікавленість дослідників все більше привертає проблематика, присвячена інтимно-особистісної сфері [1; 2]. Така зацікавленість обумовлена значущістю сфери міжособистісної взаємодії для підтримки психологічного здоров'я особистості, оскільки розлади міжособистісної комунікації є чинником зниження якості життя і генезу неврозів [3].

Актуальність даного напрямку наукових досліджень обумовлена тим, що в сучасному суспільстві спостерігається «трансформація» інтимності, перетворення зрілих форм міжособистісних стосунків у знеособлені способи взаємодії, які з неминучістю приводять до втрати сенсу життя, екзистенціальної порожнечі і самотності [2]. Тому напрям роботи, пов'язаний з аналізом структурних і функціональних характеристик зазначених порушень, може забезпечити базу для розроблення програм психологічної корекції стилю міжособистісної взаємодії сучасної молоді.

Метою роботи є вивчення взаємозв'язку симптомокомплексу «емоційного холоду» з міжособистісними потребами особистості.

Аналіз проблеми. У сучасній літературі розлади партнерської взаємодії представлено різноманітними формами поведінки: трансформація жіночої гендерної ролі, альтернативні форми шлюбу, співзалежність, страх інтимності, міжособистісна залежність тощо. Аналіз специфічності взаємовідношення зазначених параметрів в кожному конкретному випадку зумовив введення в науково-психологічний обіг терміну симптомокомплекс «емоційного холоду» [1]. Даним терміном О.С. Кочарян і Н.М. Терещенко [1] позначили стильові характеристики поведінки і особистості, які визначають стійкі патерни невротичної подружньої взаємодії та адаптаційних процесів, різні деформації емоційних структур, такі як ізоляція, адикція, уникнення, інтимофобія, самотність, труднощі вступу у стосунки психологічної інтимності, патологічний нарцисизм і т.п.

Експериментальне дослідження структури синдрому «емоційного холоду» [3] дозволило встановити його більш узагальнений характер порівняно з феноменами міжособистісної залежності і страху психологічної інтимності і виявити його типологічні характеристики. Як окремі ознаки порушення міжособистісної взаємодії обидва ці параметри є недостатніми для пояснення всього спектру можливих розладів. У роботі [3] показано, що зазначені параметри знаходяться скоріш у ортогональних відношеннях. Це дозволило виділити чотири типи структурної організації симпто-

мокомплексу «емоційного холоду» на вибірці жінок [3] на основі поєднання параметрів міжособистісної залежності і страху психологічної інтимності: 1) залежний, 2) контрзалежний; 3) амбівалентний; 4) нормативний або дифузний.

У нашій роботі [4] було показано, що структурна організація симптомокомплексу «емоційного холоду» характеризується наявністю в ній трьох незалежних компонентів: «злиття», «сепарація», «здорова залежність». Перші два компоненти є «патогенними» і, імовірно, відображають розлади, пов'язані з посиленням потреб у контакті (близькості) і автономії (сепарації) відповідно. Здорова залежність дозволяє підтримувати здоровий рівень близькості в міжособистісних стосунках і відображає наявність вільних від травматичного досвіду структур міжособистісних стосунках.

Виявлення в структурі симптомокомплексу «емоційного холоду» фактору здорової залежності [4] з необхідністю ставить питання про співвідношення порушених форм партнерської взаємодії з визначністю здорових потреб у структурі міжособистісних стосунків. Досліджуючи цей аспект, ми спиралися на тривимірну теорію міжособистісних стосунків В. Шутца [цит. по 5], згідно з якою в структурі міжособистісних стосунків присутні три незалежні потреби, кожна з яких реалізується у двох типах поведінки – демонстрована власна поведінка і поведінка, очікувана з боку інших людей:

1. Потреба включення – потреба створювати і підтримувати задовільні стосунки з іншими людьми, на основі яких виникають взаємодія і співпраця. Задовільні стосунки означають для індивіда психологічно прийнятні взаємодії з людьми, які протікають у двох напрямках:

а) від індивіда до інших людей – діапазон від «встановлює контакти з усіма людьми» аж до «не встановлює контакти з жодним»;

б) від інших людей до індивіду – діапазон від «завжди з ним встановлюють контакти» аж до «ніколи з ним не встановлюють контакти».

2. Потреба контролю – потреба визначається прагненням створювати і зберігати задовільні стосунки з людьми, спираючись на контроль і силу. Задовільні відносини включають психологічно прийнятні стосунки з людьми в двох напрямках:

а) від індивіда до решти людей в діапазоні від «завжди контролює поведінку інших людей» аж до «ніколи не контролює поведінку інших»;

б) від інших людей до індивіду – у діапазоні від «завжди контролюють» до «ніколи не контролюють».

3. Потреба афекту – як прагнення створювати і утримувати задовільні стосунки з іншими людьми, спираючись на любов і емоційні стосунки. Потреба цього типу стосується, перш за все, парних стосунків. Задові-

льні взаємини завжди включають психологічно прийнятні стосунки особистості з іншими людьми, у двох напрямках:

а) від індивіда до решти людей – в діапазоні від «зав'язує близькі особисті стосунки з кожним» до «не зав'язує близьких особистих стосунків ні з ким»;

б) від інших людей до індивіду – у діапазоні від «завжди зав'язують близькі особисті стосунки з індивідом» до «ніколи не укладають близьких особистих стосунків з індивідом».

На думку В. Шутца [цит. по 5], надмірне посилення або ослаблення основних потреб може призводити до порушень типів міжособистісної поведінки:

- посилення потреби включення веде до соціально надмірної, а ослаблення - до соціально дефіцитарної поведінки;
- гіпертрофована потреба контролю призводить до автократичної, а мінімізована – до абдікратичної поведінки;
- надмірно сильна чутливість міжособистісних стосунків веде до чуттєво надмірного, а надто слабка – до чуттєво дефіцитарної поведінки.

Таким чином, можна припустити, що виділені нами компоненти в структурі симптомокомплексу «емоційного холоду» («здорово залежність», «злиття» і «сепарація») можуть відображати порушення у функціонуванні основних міжособистісних потреб. Для верифікації даної гіпотези нами було проведено емпіричне дослідження.

Методи дослідження. У роботі були використані психодіагностичні методики, спрямовані на діагностику:

- простору «емоційного холоду»: опитувальник співзалежності Б. Уайнхолд і Дж. Уайнхолд [6], опитувальник протизалежності Б. Уайнхолд і Дж. Уайнхолд [7], шкала страху інтимності С. J. Descutner, M. Thelen [3], опитувальник міжособистісної залежності Р. Гіршфільда [8], тест профілю стосунків Р. Борнштейн [8], шкала самотності Д. Рассел, Л. Пепло, М. Фергюсон [9], шкала тривоги Дж. Тейлор [10];

- структури міжособистісних стосунків і рівня вираженості міжособистісних потреб: опитувальник ОМС В. Шутца, адаптований А.А. Рукавішніковим [5].

Для математико-статистичної обробки даних застосовувався факторний аналіз (Varimax raw), t-критерій Стьюдента.

Дослідницьку вибірку склали 185 осіб (95 дівчат, 90 юнаків), 20-23 річного віку, усі досліджувані є студентами за соціальним статусом, за сімейним положенням – неодружені, але мають досвід близьких партнерських стосунків.

Результати дослідження. Нами було здійснено факторизацію простору ознак, що утворюють симптомокомплекс «емоційного холоду» (опи-

тувальник співзалежності Б. Уайнхолд і Дж. Уайнхолд, опитувальник протизалежності Б. Уайнхолд і Дж. Уайнхолд, шкала страху інтимності С.Д. Descutner, М. Thelen, опитувальник міжособистісної залежності Р. Гіршфільда, тест профілю стосунків Р. Борнштейн, шкала самотності Д. Рассел, Л. Пепло, М. Фергюсон, шкала тривоги Дж. Тейлор) і структуру міжособистісних стосунків (опитувальник ОМС В. Шутца, адаптований А.А. Рукавишникова), на матеріалі чоловічої та жіночої вибірок. Результати наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Факторна структура простору міжособистісних стосунків та симптомокомплексу «емоційного холоду»

Назва фактору	Фактор 1 «Злиття»	Фактор 2 «Сепарація»	Фактор 3 «Недиференцьована структура міжособистісних стосунків»	Фактор 4 «Здорова залежність»
Склад фактору	Співзалежність (0,46); Протизалежність (0,39); Деструктивна надзалежність (0,74); Міжособистісна залежність (0,94); Емоційна опора на інших (0,86); Невпевненість у собі (0,73); Самотність (0,44); Особистісна тривожність (0,48).	Співзалежність (0,50); Протизалежність (0,66); Страх інтимності (0,52); Дисфункційне відділення (0,81); Прагнення до автономії (0,87); Самотність (0,51).	Ie (0,77); Iw (0,76); Ce (0,58); Cw (0,58); Ae (0,65); Aw (0,48).	Cw (0,50); Ae (-0,43); Aw (-0,51); Страх інтимності (0,66); Здорова залежність - (0,87); Самотність (0,46); Особистісна тривожність (0,48).
Вара	19,5 %	18,1 %	16,4 %	13,8 %

Фактору				
---------	--	--	--	--

Примітки: 1) у таблицю винесені тільки значущі навантаження за факторами (від 0,40);
 2) Ie – потреба в приналежності, встановленні контактів, Iw – потреба у прийнятті з боку інших, Ce – потреба у контролі та вплив на інших людей, Cw – потреба у контролі та керівництві з боку оточуючих, Ae – власна потреба в любові і близькості, Aw – потреба бути коханим і прийнятим іншими людьми.

Як видно з наведених даних, простір міжособистісних стосунків і симптомокомплексу «емоційного холоду» представлено чотирма факторами (сумарна дисперсія становить 67,8 %). У факторній структурі присутні фактори, які містять лише змінні, що є порушеннями партнерської взаємодії, і були раніше [4] описані нами як компоненти симптомокомплексу «емоційного холоду» (фактори «злиття» і «сепарація»).

Дані фактори не містять міжособистісних потреб і, непевно, це може означати, що формування розладів за типом надзалежність і контрзалежність має інший генезис, ніж дефіцитарність розвитку міжособистісних потреб. Отримані результати дають підставу вважати, що відсутність зв'язку може бути обумовлено і різною спрямованістю діагностичних мішеней методики В. Шутца і методик, що діагностують розлади партнерської взаємодії. Тобто, методика ОМС орієнтована на «здорові» міжособистісні потреби, а опитувальники Б. Уайнхолда, Р. Борнштейна та ін. дозволяють діагностувати «патогенні» компоненти міжособистісних стосунків, які не є простим «посиленням» або «ослабленням» здорових міжособистісних потреб і в своєму генезисі спираються на деформацію структурної організації особистості або процесу соціалізації.

Третій фактор у даній структурі був названий «Недиференційована структура міжособистісних відносин», так як у своєму складі він об'єднує всі міжособистісні потреби. Це означає, що зазначені потреби не є самостійними утвореннями і взаємопотенціюють одна одну. З одного боку, така закономірність відображає той факт, що повне задоволення однієї потреби (наприклад, потреби включення) зумовлює повноцінне задоволення наступних онтогенетично пізніших потреб (наприклад, потреби контролю або афекту) [11]. З іншого – в структурі міжособистісних стосунків ці основні потреби виявляються нерозділеними, які перебувають у стосунках кон'юнкції, що, певною мірою, свідчить про незрілість сфери міжособистісної взаємодії. Перевірка значущості відмінності виразності даного фактору у вибірках дівчат та юнаків з допомогою t-критерію Стьюдента виявила відсутність достовірних відмінностей ($t = 1,62$; $p \geq 0,1$; $df = 183$), що показує унісексуальний характер даної особливості. Можна говорити в цілому про незрілість сфери міжособистісних стосунків у сучасній молоді незалежно від статі.

Четвертий фактор у даній структурі «Здорова залежність» включає до складу змінні, що відображають полюс здорової залежності, психологічної інтимності, з який пов'язана потреба афекту і змінні, що утворюють полюс страху інтимності, самотності і тривоги, з яким пов'язана потреба в зовнішньому контролі і керівництві з боку оточуючих. Таким чином, формування здорового рівня близькості в міжособистісних стосунках спирається на повноцінне задоволення потреби в афекті, і як демонстроване власну поведінку (Ae) і як очікувана поведінка від значущих осіб (Aw). Дефіцитарність даної потреби посилюватиме прояви страху психологічної інтимності, ізоляції та самотності. Посилення потреби в контролі як очікувана поведінка від оточуючих (Cw), то є бажання і готовність слідувати вказівкам, радам, підкорятися зовнішнім інструкціям, також підтримує високий рівень страху інтимності, суб'єктивного почуття самотності і базальної (особистісної) тривожності. Даний фактор також не виявив достовірних відмінностей в чоловічій і жіночій вибірках ($t = 1,59$; $p \geq 0,1$; $df = 183$), тобто дана закономірність в рівній мірі властива і чоловічій і жіночій статті в даному віковому періоді.

На основі отриманих результатів були зроблені наступні **висновки**.

1. Здорова залежність як компонент симптомокомплексу «емоційного холоду» спирається на повноцінне задоволення потреби в афекті. Дефіцитарність даної потреби і посилення потреби у контролі як очікувана поведінка від оточуючих посилюватиме прояви страху психологічної інтимності, самотності та особистісної тривожності. Такі закономірності рівною мірою властиві і чоловічій і жіночій статті в період ранньої дорослості.

2. Формування надзалежності і контрзалежності як компонентів симптомокомплексу «емоційного холоду» не пов'язане з дефіцитарністю або гіпертрофією розвитку міжособистісних потреб і має інший генезис, пов'язаний з порушенням структурної організації особистості або процесу соціалізації.

Отримані результати кореспондують з даними більш ранніх робіт [3, 12, 13], в яких показано роль емоційних порушень у функціонуванні міжособистісної залежності або у формуванні триангулярної емоційної структури психологічної інтимності. Даний факт визначає перспективу подальших досліджень у напрямку виявлення емоційної структури симптомокомплексу «емоційного холоду».

Література

1. Синдром «емоционального холода» в межличностных отношениях: аддитивный контекст / А.С. Кочарян, Н.Н. Терещенко, Т.С. Асланян, И.В. Гуртовая //

Вісник Харківського національного університету. Серія Психологія. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. — № 771. — С. 115-119.

2. Гидденс Э. Трансформация интимности / Э. Гидденс: пер с англ. — СПб.: Питер, 2004. — 208 с.

3. Асланян Т.С. Структурні та функціональні характеристики симптомокомплексу «емоційного холоду» у жінок.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «загальна психологія, психологія особистості, історія психології» / Тетяна Сергіївна Асланян; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. — Х., 2010. — 19 с.

4. Бару И.А. Гендерные особенности структуры расстройств партнерского взаимодействия современной студенческой молодежи / И.А. Бару // Вісник Харківського університету. Серія Психологія. — Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. — №1009, Вип. 49. — С. 96-99.

5. Духновский С.В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум. — СПб.: Речь, 2009. — 141 с.

6. Уайнхолд Б. Освобождение от созависимости / Б. Уайнхолд, Д. Уайнхолд: пер. с англ. А.Г. Чеславской. — М.: Класс, 2006. — 224 с.

7. Уайнхолд Б. Противозависимость: бегство от близости / Б. Уайнхолд, Д. Уайнхолд: пер. с англ. Е. Бабенко, Г. Смолин. — Каменец-Подольский: Аксиома, 2009. — 328 с.

8. Макушина О.П. Методы психологического изучения девиантного поведения: Уч. пособие / О.П. Макушина. — Воронеж: Юнити-дана, 2006. — 80 с.

9. Лабиринты одиночества / Под ред. Н.Е. Покровского. — М.: Прогресс, 1989. — 624 с.

10. Тейлор Дж. Личностная шкала проявлений тревоги: адаптация Т.А. Немчина // Диагностика эмоционально-нравственного развития / Ред. и сост. И.Б. Дерманова. — СПб., 2002. — С. 126-128.

11. Развитие в психоанализе / М. Кляйн, С. Айзекс, Дж. Райвери, П. Хайманн. — М.: Академический Проект, 2001. — 512 с.

12. Фролова Є.В. Психологічні чинники і динаміка формування стосунків міжособистісної залежності у жінок.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «загальна психологія, психологія особистості, історія психології» / Фролова Євгенія Валеріївна; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. — Х., 2008. — 19 с.

13. Поттер-Эфрон Р. Стыд, вина и алкоголизм: клиническая практика / Р. Поттер-Эфрон: пер. с англ. В. Тверицкой. — М.: Институт общегуманитарных исследований, 2012. — 239 с.